

*Землячов Сергій Вікторович,
к.е.н., доцент
кафедри банківської справи*

336.71

ВИДИ ТА ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ ПРИ ФОРМУВАННІ РЕСУРСІВ БАНКІВ

Достатня за обсягом та належним чином збалансована ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку клієнтури. Зміцнення ресурсної бази сприяє підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб суб'єктів господарювання та домогосподарств у додаткових грошових коштах. Але формування ресурсної бази банків нерозривно пов'язано з управлінням ризиками, що виникають при цьому. Тому розробка теоретичних і практичних питань, що розкривають зміст підходів до процесу управління банківськими ризиками при формуванні ресурсів банків є важливою і актуальною проблемою в сучасній банківській справі України.

Вивченням процесів формування ресурсів банків займалися і займаються багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема А.М. Мороз [1], О.Кириченко, І. Гіленко, А.Ятченко [2], Є.Ф. Жуков [3], І.Т.Балабанов [4], О.В.Васюренко [5] та інші. Але ці дослідження потребують подальшого поглиблення, оскільки питання подальшого розвитку не вирішеним залишається питання використання сучасних методів управління обґрунтованості інтеграції банків та страхових компаній, її сильних та слабких сторін.

Метою дослідження є здійснення аналізу видів та процесу управління банківськими ризиками при формуванні ресурсів банків.

На думку багатьох авторів, ризик – це вартісне вираження ймовірної події, яка викликає втрати [2, с.30; 5, с.142].

Розширюючи це визначення, зауважимо, що під ризиком можливо розуміти ймовірність втрати банком частини своїх коштів, недоотримання доходів або збільшення додаткових витрат у результаті проведення банківських операцій чи змін умов зовнішнього середовища.

Ризики тим вищі, чим вищі шанси отримати прибуток. Вони створюються при відхиленні дійсних даних від оцінки сьогоденного стану та майбутнього розвитку. Ці відхилення можуть бути позитивними та негативними. У першому випадку мова йде про шанси одержання прибутку, а в другому – про ризики.

Відповідно прибуток може бути отриманий, якщо можливості понести втрати (ризики) будуть передбачені заздалегідь, кількісно оцінені та мінімізовані. До основних аспектів вивчення ризиків при формуванні банківських ресурсів відносяться: розробка їх класифікації, основ оцінки та методів розрахунку конкретних видів ризиків банку.

Банківські ризики зумовлюються тим, що вартість банківських активів та зобов'язань піддається коливанням під впливом чинників найрізноманітнішої природи: економічних, політичних, соціальних та інших. Класифікація ризиків має на меті створення управлінської системи, що дозволяє банкам прогнозувати, аналізувати та мінімізувати окремі їх різновиди з метою послаблення впливу сукупного розміру ризиків на банківську діяльність (табл.1).

Процес управління ризиками при формуванні банківських ресурсів полягає в аналізі фінансового стану банку та його підрозділів, оцінці ризиків здійснення конкретних операцій банку та розробці найбільш оптимальних рішень з точки зору мінімізації можливих втрат при їх проведенні. Основними принципами управління ризиками є: виваженість, участь, безперервність, обережність, хеджування.

Принцип виваженості спрямований на досягнення оптимального співвідношення між ризикованістю та прибутковістю банківських операцій.

Принцип участі полягає в обов'язковому залученні до управління ризиками керівників підрозділів, а також фінансових служб, які забезпечують проведення відповідних операцій банку.

Таблиця 1

Критерії класифікації та види ризиків, які виникають при формуванні ресурсів банків

Критерій класифікації	Види ризиків
За причинами виникнення	Юридичні, конкуренції, економічні, політичні, репутації, зловживань, концентрації, технологічні, операційні, ліквідності, відсоткові, неплатоспроможності, валютні, інфляційні
За наслідками	Призводять до прямих збитків; призводять до недоотримання прибутку; викликають як прямі збитки, так і недоотримання прибутку
За сферою виникнення	Зовнішні; внутрішні (ризик в основній та допоміжній діяльності банку);
За рівнем виникнення	Мікрорівня (наприклад, операційний ризик), мезорівня (наприклад, ризик зміни структури балансу банку) та макрорівня (наприклад, відсотковий ризик)
За характером обліку	По балансових операціях; по забалансових операціях
За охопленням об'єктів ризику	Загальні (стосовно всього ринку); часткові (стосовно окремих груп учасників ринку); одиничні (стосовно окремих учасників ринку)
За сукупністю проявів, що досліджуються	Індивідуальний; портфельний
За характером прояву	Постійний; тимчасовий
За часом виникнення	Ретроспективний; поточний; перспективний
За можливістю прогнозування	Прогнозований; непрогнозований
За можливістю страхування	Підлягає страхуванню; не підлягає страхуванню

Принцип безперервності полягає в тому, що управління ризиками повинно здійснюватися поетапно (попередня оцінка, моніторинг, контроль) і не повинно перериватися, тому що постійно змінюються стан банку, фінансовий стан його клієнтів, кон'юнктура грошового ринку, економічна ситуація в країні та в регіоні діяльності банку.

Принцип обережності обумовлений тією обставиною, що оцінка ризиків здійснюється в умовах невизначеності та динамічності розвитку фінансових ринків, а також прийняттям при розрахунках певних припущень, пов'язаних з ймовірнісним характером ризику.

Зміст принципу хеджування полягає в тому, що кожна проведена банком операція несе в собі ризик та повинна бути пов'язана із проведенням хеджуючої операції (формування резервів, диверсифікація та ін.).

Процес управління банківськими ризиками містить у собі чотири взаємозалежних етапи: ідентифікація (розпізнавання) ризику; оцінка ризику; контроль ризику; фінансування ризику.

Ризик-менеджмент містить стратегію і тактику управління. Стратегією управління вважається загальний напрямок та спосіб використання коштів для досягнення встановленої мети, якому відповідають певні правила та обмеження. Тактика – це конкретні методи та прийоми, що застосовуються для досягнення встановленої мети в заданих умовах.

Розглянемо ризики, які впливають на процес формування банківських ресурсів, і практику управління найважливішими з них. Класифікація ризиків представлена на рис. 1.

Юридичний ризик – це ймовірність того, що судові процеси, несприятливі судові рішення або контракти, проти яких неможливо висунути претензії в суді, можуть перервати операції або погано вплинути на них чи на стан банку. Так, наприклад, чутки про порушення банком законодавства, несплату податків, поганий стан кредитного портфелю, що розповсюджуються з різних чинників та іноді опосередковано підтверджуються органами державної влади або виконавчими органами, можуть викликати різкий відтік депозитів з банку, що призведе до кризового стану ліквідності та може викликати банкрутство банку.

Ризики конкуренції обумовлені тим, що багато банківських продуктів та послуг можуть надаватися зростаючою кількістю фінансових та нефінансових установ. Так, кредитні спілки в останній час досить активно пропонують за внесками своїх членів сплату відсотків за ставкою більш високою, ніж у комерційних банків. Це цікавить багатьох вкладників, які розміщують кошти в цих посередників, а не в банках.

Економічні ризики пов'язані з загальнодержавними та регіональними економічними чинниками, здатними істотно вплинути на діяльність банку. Так, спад економічної активності підприємств, кризовий стан системи розрахунків між ними викликає зниження обсягів коштів на рахунках суб'єктів господарювання.

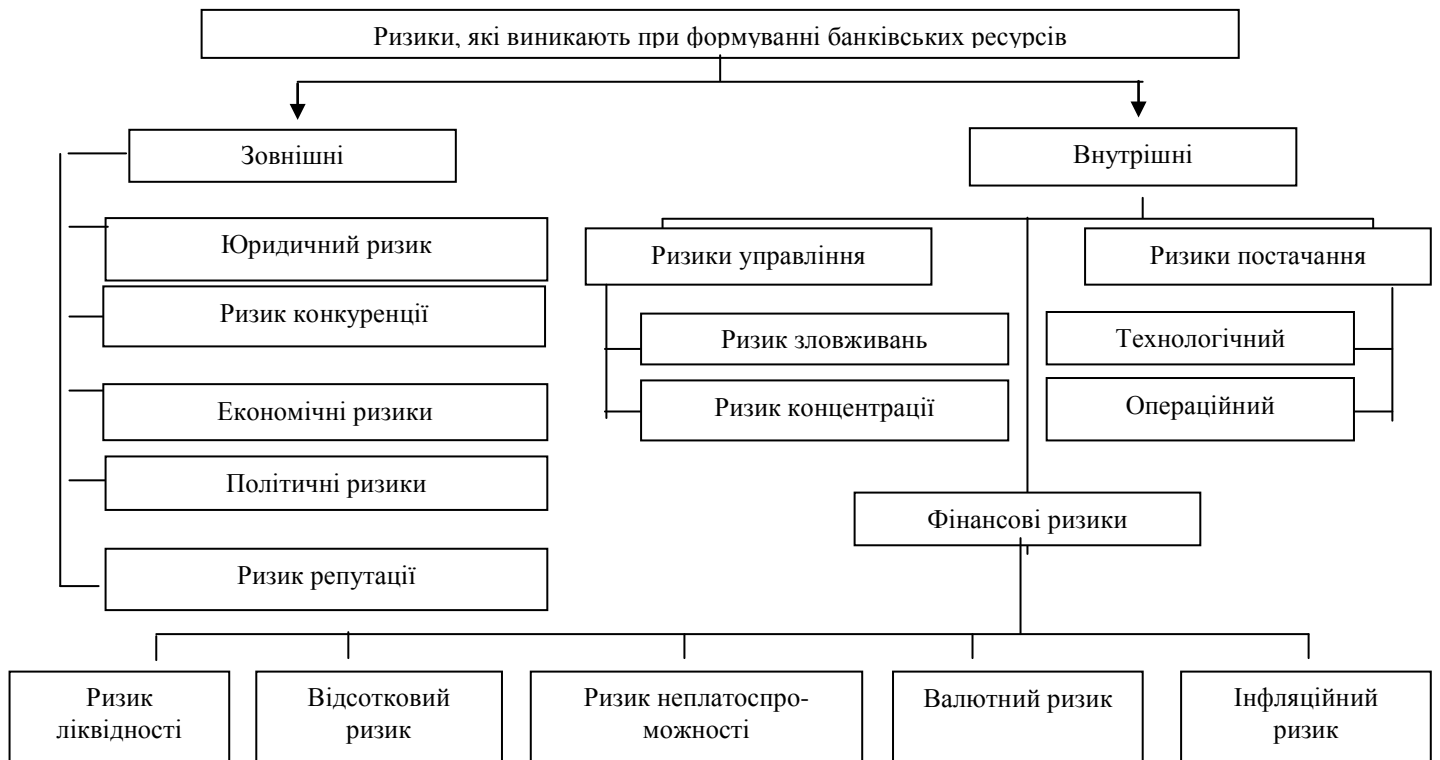

Рис. 1. Види ризиків, що виникають при формуванні ресурсної бази комерційних банків

Високий рівень інфляції та інфляційні очікування населення зменшують привабливість збереження коштів у банках за умов невідповідності відсоткових ставок за депозитами та ступеню знецінення цих коштів. Підвищений рівень безробіття, зниження розмірів грошових доходів населення звужує можливості домогосподарств щодо накопичення коштів, а це також зменшує обсяги банківських ресурсів.

Серед економічних окремо виділяють ринковий ризик. Ринковий ризик – це ризик негативної зміни ринкової вартості цінних паперів за причинами, відмінними від руху відсоткової ставки, у т.ч. в зв'язку з фінансовими труднощами емітента. Ринковий ризик може бути абсолютним та відносним. Абсолютний ринковий ризик відображає потенційні втрати, виражені в грошовому еквіваленті і вказує, скільки банк може втратити за відносно невеличкий проміжок часу (наприклад, один день). Відносний ринковий ризик вимірює потенційну можливість втрат, тобто відхилення від заданого критерію.

Механізм управління ринковими ризиками повинен містити: щоденну переоцінку позицій банку на базі поточних цін; оцінку позицій за середніми ринковими цінами з обліком можливих майбутніх витрат; ідентифікацію складових частин доходу з метою виявлення ризиків; щоденне визначення ринкового ризику та дотримання лімітів; регулярне моделювання кризових ситуацій з метою визначення зміни структури портфелю у випадку виникнення небезпеки; розробку прогнозів зміни ліквідності фінансових інструментів.

Політичний ризик – це ймовірність того, що зміна законодавчих та регулюючих актів усередині країни або за її межами буде мати негативний вплив на прибуток, операції і перспективи банку та ін. Так, необміркованість кроків органів державної влади, постійні зміни законодавчої бази створюють нестабільне нормативно-правове підґрунтя банківської діяльності, що відлякує можливих іноземних акціонерів, зменшує можливості банків щодо залучення коштів на зовнішньому грошовому ринку, у т.ч. шляхом емісії боргових зобов'язань.

Ризик репутації становить досить серйозну загрозу для банків, оскільки характер їх бізнесу вимагає підтримки довіри з боку вкладників, кредиторів і на місці проведення ринкових торгів взагалі. Він визначається як вірогідність того, що погана слава про практику ділових відносин та співробітництво з банком, незалежно від того, справді це чи ні, призведе до втрати віри в його надійність. Банки особливо вразливі до ризику репутації, оскільки можуть стати знаряддям або жертвою незаконної діяльності з боку їх клієнтів або дій конкурентів.

Ризик зловживань – це небезпека шахрайства, розтрати, пограбування та інших злочинів з боку персоналу та менеджменту банку, що призводить до появи в банку збитків, зменшення обсягів прибутку.

Ризик концентрації на боці пасивів тісно пов'язаний з ризиком фінансування, особливо ризиком передчасного та неочікуваного зняття коштів великими вкладниками, з можливими руйнівними наслідками цього для банківської ліквідності. Ризик фінансування є вищим для малих банків, які менш активні на оптових ринках, ніж великі.

Технологічний ризик виникає у випадку, коли існуюча система надання послуг стає менш ефективною, інвестиції в технологію не призводять до очікуваного зниження витрат від ефекту масштабу. Негативний ефект масштабу, наприклад, є наслідком надлишкової (невикористаної) потужності, зайвої технології, та (або) неефективної бюрократичної організації банку, що призводить до уповільнення його зростання.

Операційний ризик може бути визначений як ризик прямих або непрямих втрат у результаті невідповідних чи ненадійних внутрішніх процесів, людей та систем, або через зовнішні події. Сутність операційного ризику пов'язана зі слабкістю у впровадженні банківських програм, неефективністю процедур контролю та неспроможністю проявляти належну ретельність. Наприклад, часті збої та затримки в роботі розрахункової системи банку викликають незадоволення клієнтів якістю обслуговування та можуть призвести до втрати значної частини клієнтури та депозитів.

У системі банківських ризиків важливе місце займає ризик неплатоспроможності, або банкрутства – це ймовірність того, що банк не зможе виконати свої зобов'язання навіть за умов швидкої реалізації (продажу) активів. Він може виникнути в силу декількох причин, серед яких головною є неповернення кредитів. Заборгованість за позичкою призводить до того, що банк не може у повній мірі виконувати зобов'язання перед своїми кредиторами. Тоді він починає пропонувати більш високі відсотки за своїми борговими зобов'язаннями для того, щоб залучити додаткові ресурси.

Інфляційний вплив на активи та пасиви банку знаходить свій вираз й у якісній зміні їх структури. Зниження частки одних видів активів (пасивів) та заміщення їх іншими відбувається внаслідок незбалансованості зміни різних видів відсоткових ставок. Найбільш важливими видами ризиків, які виникають у процесі формування банківських ресурсів, є відсотковий ризик, ризик ліквідності та валютний ризик. Таким чином, будь-яке управлінське рішення в банківській діяльності є ризикованим та важко передбачуваним, тому що фінансова сфера дуже чутлива до різних внутрішніх та зовнішніх чинників впливу. Головне завдання управління банківськими ризиками при формуванні ресурсів банків полягає в тім, щоб правильно оцінювати рівень ризику при проведенні тієї чи тієї операції та зводити його до мінімального рівня.

Література

1. Банківські операції : підручник / за ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
2. Банківський менеджмент : навч. посіб. / [О. Кириченко, І. Гіленко, А.Ятченко та ін.]; під ред. О. Кириченко – К.: Основи, 1999. – 671 с.
3. Банки и банковские операции / под ред. Е.Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 471 с.
4. Банки и банковское дело / под ред. И.Т. Балабанова. – СПб.: Питер, 2001. – 304 с.
5. Васюренко О.В. Банківські операції : навч.сібник / О.В. Васюренко. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 243 с.

Рецензент д.е.н., професор С.В. Тумакова